פירוש שיר השירים

(מהדורא ראשונה)

לרבי אברהם בן מאיר אבן עזרא הספרדי

הוציאו לאור

הינרי יוחנן מאתיאוס

בדפוס קלארינדון

אוקספורד תרל"ד לפ"ק

⁂ פירוש שיר השירים להראב״ע ⁂

בשם מגיד מישרים, אחל לכתוב פי׳ שיר השירים:
אני אל אל אדרוש, ואודנו בראש, בטרם שאפרוש, דברים הישרים:
לפנים בפדותו, בנו החכים אותו, ומימינו דתו, שמורה לדורים:
ורוח חן העיר, לבנימין צעיר, ועל ילדי[1] העיר, ימין שבלו הרים:
למעלת הוד יעל, כגבר הוקם על, לזאת חקתי על, שמו שיר השירים[2]:

נאום אברהם הספרדי אפרש הספר בכל מאדי:
על פי אשר תשיג ידי אם יהיה אלהים עמדי:
ולהיותי בדרכיו תמים[3] בארתיו[4] שלש׳ פעמים:
בפעם[5] הא׳ אגלה כל מלה צפונה:
ובשנית[6] אודיע משפטו על דרך פשוטו:
ובשלישית[7] יהיה מפורש על[8] נתיבות המדרש:

⁂ [הפעם הראשונה] ⁂

א נשיקה בלי אות[9] מבדיל בין הדבקים היא בפה כמו ישקני ובאות למ״ד ביד או בכתף או בלחי כמו אשקה נא (לאבי ולאמי) וישק יעקב לרחל: דודיך. נמצא לשון יחיד דודי כמו הולך

[1] MS. ידלי. [2] This set of lines is peculiar to Paris MS.
[3] O. תמיד. [4] P. בארחותיו. [5] P. הפעם. [6] P. והשנית.
[7] P. והשלישית. [8] O. continues דרך. [9] O. continues למד.

56-2911

פירוש שיר השירים

לדודי (למישרים) והוא שם ופעם תאר השם כמו שירת דודי ואמ׳ אחד מהגאוני׳ שהוא הריר שתחת הלשון מטעם לכה נרוה דודים: תורק. לשון נקבה (לשמן ואם לא ימצא כמוהו כמו בית שהוא לשון זכר ובמקום אחר[1] לשון נקבה) כמו כי שחה אל מות ביתה וכן מלת שאול: נזכירה. יש אומרים (שהיא) מן זכרתה[2] ריח קטרת וכמהו זכרו כיין לבנון: מישרים. הנכון שהוא תאר היין[3] כמו הולך לדודי למישרים יתהלך במישרים[4] ומ״ם מיין מושך עצמו ואחר עמו כמו יעשה חפצו [ב]בבל {וזרעו כשדים}: נאוה. כמו יפה כמו לא נאוה לכסיל תענוג[5] לא יאות[6] לו ו[ה]נו״ן לבנין נפעל[7] [כמו וכל נעשה במרחשת]: שחרחרת. בא הכפל לגרוע ולא להוסיף כמו אדמדמת שהוא מעט אדום: ששזפתני. השי״ן הראשון (ב)מקום אשר כמו שבשפלנו זכר לנו וטעמו גילתני [כמו] לא שזפתו עין איה: נחרו בי. הנו״ן נוסף לבנין נפעל כמו נלחמו בי מן לחרחר ריב [וכמהו ויחר אפו]: נוטרה. שומרת שם התאר: איכה תרעה. י״א [שענינו שאלת מקום כענין איכה הם] כטעם[8] איפה: שלמה. השי״ן (ב)מקום אשר כשי״ן[9] שאתה מדבר עמי: כעטיה. י״א מדלגת ואומ׳ כי כן ויעט העם וי״א נכלמת[10] כמו על שפם יעטה והנכון בעיני שהוא מן[11] ועוטך עטה כבגד יעטה: בעקבי הצאן. (סימני פסיעות הצאן) כמו ועקבותיך לא נודעו: גדיותיך. גדי בלי[12] עזים הוא כל קטן בבהמה הטהורה: לסוסתי. היו״ד יתירה[13] כמו מלאתי משפט [אוהבתי לדוש]: דמיתיך. המשלתיך כמו ואל מי תדמיון אל: בתורים. י״א שורות[14] נזמי (ה)אזן ומצחת הזהב וי״א ציורים ואומ׳ שהוא מן[15] תאר

---

[1] אחד ? [2] O. continues מן י״א. [3] O. ליין. [4] P. למישרים. [5] O. כבוד. [6] P. נאוה. [7] P. הפועל. [8] P. מטעם. [9] O. כמו. [10] P. נמלכת. [11] O. כמו. [12] O. בלא. [13] O. נוסף. [14] O. צורת. [15] O. מין.

והקרו׳ אלי שאין לו חבר *כי אם בספר אחד והוא אחריו תורי זהב[1]: נקודות. כמו נקודים: במסבו. כמו {ו}מסבי ירושלם הבנין העגול היקר: נרד(י). בושם ידמה לכרכום: צרור המור. י״א כי המור הוא המושק[2] [בערבי] ומלת אריתי ישחית זה הפירוש והוא[3] מין בושם יקר וטעם צרור [המור] כמו צרור הכסף: אשכל הכופר. בלשון קדר כאפור ובל׳ *כאנפורא והוא כמו אשכולות[4] וי״א שהוא מין קרנפל והראשון קרוב: בכרמי עין גדי. שם מקום [בארץ ישר׳ שימצא בו אשכל הכפר]: עיניך יונים. (כיונים) כמו אש אוכלה [הוא]: רעננה. כמו[5] *רטוב ורך[6]: רהיטינו. מלשון משנה רהיטי ביתו של אדם: ברותים. אין לו דומה וכל המפרשים אמרו שהוא כמו ברושים רק לא יתחלפו זולתי [אותיות] אהו״י:

ב חבצלת. ורד: שושנת. *גליו בלעז ויתכן שנקראת כן בעבור שהיא בעלת שש עלים[7]: כתפוח. שם האילן: ודגלו. מן דגל: סמכוני. מהבנין הכבד: באשישות. היין: [רפדוני.] שימו רפידתי[8] [סביבי] תפוחים ובלשון קדר (כמו) סעדוני [או חזקוני]: בצבאות. כמו[9] איל וצבי ורבים זכרי׳ (כמ׳) וכצבאים על ההרים [ולנקבות צבאות]: תעירו[10]. מן ויעירני[11]: מקפץ. תרגום לנתר: כתלנו. קיר [מלשון תרגום]: משגיח. מביט כמו ממכון שבתו השגיח: מציץ. רואה (מענינו) וי״א שהוא מן ציצת ראשי: החרכים. תרגום חלון [חרכה]: כי (הנה) הסתיו. תרגום חורף [סתוא]: חלף. נכרת כמו כליל יחלוף: הזמיר. [כמו זמיר עריצים וענינו כמשמעו] זמירות העוף: התור. מן שתי[12] תורים: התאנה. שם האילן: חנטה[13].

---

[1] P. מתג. [2] O. מוסק. [3] P. והיא. [4] P. ישמעל כאפרא וי״א שהוא מן בושם. [5] P. במין. [6] O. רטובות. [7] P. בעבור שהיא בעלת עלין. [8] O. רפידות. [9] O. continues מין. [10] O. תעוררו. [11] O. ויעירוני. [12] O. שני. [13] O. continues עשתה.

מן[1] ויחנטו הרופאים לשון תקון: פגיה. הפרי שאינו מבושל וכן בלשון קדר [פג]: סמדר. כאשר ישל[2] הפרח ויבדלו הענפים ויראו הענבים יקרא סמדר: בחגוי. מן חוג הארץ [והוא הפוך או הם ב׳ שרשים וטעם] מקום גבוה והוא כמו שוכני בחגוי (ה)סלע: המדרגה. כדמות סולם[3] אבנים זו על זו כמו ונפלו המדרגות: ערב. *נעים ונוה[4] ושנתי ערבה לי[5]: [נאוה. כמו תאוה לעינים:] אחזו. (לשון) צווי ובמשקל[ו] שחדו בעדי[6] ויש להם שלישי במקרא [והוא] אהבו את י״י: מחבלים. משחיתים כמו וחבל את מעשה ידיך: שיפוח. רוח היום: הרי בתר. [הם] הרי (ה)גדוד והפרידה כמו ויבתר אותם:

ג בשוקים. [חוצה] תרגום[7] וינס החוצה [וערק לשוקא]: הורתי. יולדתי כמו [על] ברכות הורי: כתמרות. [כמו עמודים] כמו תימורות ואולי נקרא(ו) כן בעבור [שהם דומות ל]גבהות אילני התמרים: אבקת. בשמים שחוקים כאבק[8]: רוכל. סוחר כמו המה רוכליך: אחוזי חרב. כמו לבוש הבדים ולא אדע שלישי במקרא: אפריון. חופה ואין לו דומה: רפידתו. יצועתו[9] כמו ירפד חרוץ עלי טיט: רצוף. י״א שהוא מן רצפת אבנים והנכון בעיני שהוא פעול[10] מן ובידו רצפה:

ד שגלשו. י״א שנקרחו [מן] תרגום קרח (הוא) [גלוש והוא רחוק בענין] וי״א [ש]הלמ״ד נוסף והנכון בעיני שאין לו דומה[11] ועניינו נשמטו וירדו: הקצובות. שיש להם קצב אחד: מתאימות. מולדות תאומים: ומדברך נאוה. [מ]לשון דבור: כפלח הרמון רקתך. *י״מ שהוא[12] חצי רמון והנכון (בעיני) שהוא הציץ הנופל מאילן[13] הרמון

---

1 O. כמו. 2 O. יפול. 3 O. סלע. 4 MS. ונוח. 5 O. מתוק מן וערבה לי״י כמו ועבד הלו או טוב ונחמד. 6 O. בעדו. 7 O. כתרגומו. 8 O. כאבקים. 9 O. יציעתו. 10 O. פועל. 11 O. חבר. 12 O. המפרשים אמרו כי הוא. 13 O. מן אילן.

כאשר יחל ל(ה)בקע כמו פולח ובוקע [בארץ]: רקתך. ממעל לעין בקצות המצח: מבעד. [כמו] מבפנים כמו הבעד ערפל (ישפוט): צמתך. [י״א ש]הוא השער[1] היורד כמו גלי צמתך: לתלפיות. י״א לתלות הרבות כמו ולה שתי פיות [ו]הם ב׳ מלות וי״א[2] כי התי״ו (ב)מקום אל״ף והוא מן מלפנו מבהמות ארץ ומדקדק[ים] אמר[ו] כי האל״ף {יחסר}[3] ו(ה)תי״ו נוסף כמו תלבושת והענין ללמד הולכי דרך מרוב גבהותו: שלטי הגבורים. כמו [הברו החצים] מלאו השלטים[4] והם (ה)אשפות: עפרים. קטני[5] האילים: תשורי. [כמו] תראי כמו אשורנו (ולא קרוב): לבבתיני. הסירות (את) לבבי כמו מסעף [פורה] יכרית[6] הסעיף וכן ושרשך: באחד[7] ענק. קשורים וחרוזים כמו וענקים לגרגרותיך: גל. כמו[8] גלות עליות קרוב ממעין: שלחיך. נטעך כמו בשלחה תריבנה או הסעיף המשלח לכל צד כמו תשלח קצירה (עד) ים [וכן שלוחותיה]: פרדס. גן: קנה. הוא קנה בשם: ואהלות. עצי בשם כמו כאהלים נטע י״י: עורי צפון. רוח צפון:

ה אריתי. [כמו] לקטתי כמו[9] וארוה כל עוברי דרך: יערי. *י״א כמו ביערת[10] הדבש וי״א שהוא קנה (מ)תרגו׳ ותשם בסוף [ביערה] (והענין קנה סוקר): דופק. כמו מתדפקים על הדלת[11] ודופק חוזר לדודי (ו)לא לקול כמו קול דודי הנה זה בא: *קווצותי. קצות[12] השער [והוא הפוך]: רסיסי. כמו רביבי(ם) וכמוהו לרום את הסלת: אטנפס. בלשון רז״ל לשון געול (גיאול וטינוף): מור עובר. [כמו עובר] לסוחר: המנעול. מן ונעל הדלת: חמק. המתין מעט ועבר ובא *פעל עבר[13]

---

1 P. השיעור. 2 O. ואחרים אמרו. 3 Both MSS. omit. 4 O. השליטים. 5 P. קטנים. 6 O. יכרת. 7 Both MSS. באחת. 8 O. מן. 9 O. מן. 10 MS. י״א כמו בעירת; O. עץ מן יערת. 11 O. הדרך. 12 Both MSS. קווצותיו, קווצות. 13 P. פועל עובר.

אחר [פעל] בלא ו״ו וכמהו כרע נפל שכב והוא כמו עד מתי תתחמקין: רדידי. בלשון קדר מלחפה[1] [כמו צעיף]: צח. זך בלובן כמו צחו מחלב: דגול. מעולה כמו הדגל: כתם פז. בלשון קדר דבר עגול ונכבד כמו חותם [וכן] נכתם עונך והקרוב שהוא היקר [ש]באבנים כי פז מרגלית וכמהו ישנא[2] הכתם הטוב: [קוצותיו. קצות שערו:] תלתלים. זה על (גב) זה כמו הר גבוה ותלול: על מלאת. [על מתכונת שלמה] בלא תוספת ומגרעת[3] כמו אבני מלואים: כערוגת. חתיכת מקום בגן[4]: מגדלות. ממגדל[5] עז: גלילי[6]. אופנים: תרשיש. אבן יקרה כעין שחרות: מעיו עשת שן. *פיל כמו[7] ברזל עשות: שש. אבני שיש:

ו כתרצה. [שם] מדינה ובדברי אחאב תמצאנה[8]: איומה. [שיש אימה לכל רואיה ממנה] מן איום ונורא: כנדגלות. כמו [ה]מחנות שיש להן[9] דגלים: הרהיבוני. [חזקו ממני או] הסירו רהבי וממשלתי מן המחצבת רהב [ורהבם עמל ואון]: אגוז. ידוע בלשון רז״ל: באבי. הפרי המבוכר[10] שיבא בתחלה כמו ואנביה שגיא: הנצו. כמו[11] עלתה נצה:

ז השולמית. שהיא[12] ממדינת שלם [ו]היא ירושל׳ (כמו) ויהי בשלם סוכו: כמחולת (המחנים). מן תוף וחליל: חמוקי. הכף אשר[13] על הירך וי״א כי כמהו חמק (עבר) וענינו הלך: חלאים. עדי עגול מקובץ כמו וחלי כתם: אמן. חרש חכם ואין בלשון (הקדש) חבר לו: שררך. הוא הטבור [כמו רפאות תהי לשרך]: אגן. עגול כמו באגנות: הסהר. [תרגום] ירח [סיהרא] כמו[14] הסהרונים [וכן בלשון ישמעאל]: המזג.

---

[1] O. מלחפא. [2] O. ישנה. [3] O. ובלא גרעון. [4] O. במו גן. [5] O. כמו מגדל. [6] O. גלגלי. [7] O. בטנו תבהיק כעשת שן כלי עשוי משן הפיל שהוא לבן ונקרא עשת שן בעבור שהוא צח כמו שמנו עשתו וכמו. [8] P. תמצא. [9] O. להם. [10] O. המכובד. [11] O. מן. [12] P. שהוא. [13] O. שהיא. [14] O. וכמהו.

בלשון רז״ל ידוע [כמו מסכה יינה]: סוגה[1]. גם בלשונם סייג: אפך. החוטם: ככרמל. עין [צבע ואומ׳ שהוא עין שני] ובדברי הימים *וכרמיל ובוץ[2]: דלת. בלשון קדר השער היוצא על[3] הלחי [דלל]: ברהטים. כמו (ברהטים) בשקתות המים[4]: בסנסניו. הסעיפים העליונים שיש שם (ה)פרי ואין לו חבר: דובב. מרחש מלשון[5] דבה: תשוקתו. כמו (ו)אליך תשוקתו:

ח תלמדני. התי״ן חוזר לאמי: מתרפקת. מתחברת וכן בלשון קדר [ואין לו דומה במקרא]: חבלתך. כמו (הנה) יחבל און והוא מן חבלי יולדה: רשפיה. כמו ולחומי רשף גחליה[6]: שלהבת. השי״ן [ב]מקום אשר ונח הלמ״ד ואין כדרכו במקרא: טירת. כמו ארמון כמו[7] {ו}את כל טירותם:

✧ הפעם השנית ✧

זה ספר נכבד מכל השירים *אשר חבר[8] שלמה וחלילה חלילה להיותו בדברי חשק כי אם על דרך משל כנבואת יחזקאל על [כנסת] ישראל והנה עתך עת דודים[9] שדים נכונו ואכסה ערותך ותהיי לי ובגלות כה אמר י״י אי זה ספר כריתות אמכם ולעתיד במשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך ולולי היותו במעלה גדולה שנאמ׳ ברוח הקדש לא היה מטמא הידים (וזה הפשט) [ובפעם השלישית אפרשנו ואמשלנו]:

א נערה חוץ מן[10] המדינה [בכרמים] ראתה רועה [עובר] וחשקה בו והתאותה (בלבה) ואמרה מי יתן [ו]ישקני פעמים רבות וכאלו שמע אותה ואמרה לו[11] כן כי טובים דודיך [מיין] יותר (י)שמחו אהוביך

---

[1] O. מזגה. [2] O. וכרמל וביץ. [3] O. מן. [4] P. הצאן. [5] O. וכמהו. [6] In O. before כמו. [7] O. וכמוהו. [8] O. שחבר. [9] P. דודך. [10] O. לעיר. [11] Both MSS. לה.

מיין ובעבור ריח שמניך כי שמך כשמן שיורק שריחו נודף על כן
עלמות אהבוך הנערות (אהבוך): וכל אחת *ואחת אומרת לו[1] משכני
ואלו הביאני המלך חדריו יותר נגילה בך. אהבוך האחרון שב[2] גם[3]
לעלמות: [וחזרה ואמרה לעלמות] שהן בנות ירושלם אם אני שחורה
כנגדכן[4] כמו אהלי קדר שיכם השמש [תמיד על אהליהם[5]] נאוה[6]
אני ויפת תאר כיריעות שלמה המלך ואל תחשבו עלי שזה השחרות
נולדתי בו רק הוא מקרה ויסור וסבתו[7] השמש שהכה בי בחוץ כי בני
אמי עשו *בי מריבה[8] ושמוני נוטרה וקודם זה אפי׳ כרמי (שלי) לא
נטרתי: חזרה לדודה ואמרה לו הגידה לי אנה תרעה צאנך ואנה
תרביצם ואני אשוב רועה ואפחד(ה) שאתערב עם[9] עדרי חבריך
הרועים: ענה [לה] אם לא תדעי [צאי] לך בעקבי הצאן ורעי גדיות
קטנות כמו שאת קטנה למעלה ממשכנות חברי והוא מקומי: לסוסתי
ברכבי פרעה שהוא עץ או ברזל דמיתיך זה דבר הדור: נאוו. דמה
[ה]צניף שיש בלחייה כמתג[10] [המצוייר כדמות התורי׳] בלחי הסוסיא
וקשוריה בחרוזים כצואר[11] הסוסיא ויאותו לך תורי זהב: ענתה אע״פ
שיש לי[12] ריח טוב כי גם המלך [כשהוא במסבו] היה מתאוה שיריח[13]
נרדי יותר [ריח טוב] יש לך [שהוא צרור המור] והייתי מתאוה שילין
בין שדי ואחבק הדומה לאשכול הכפר שהוא [ב]עין גדי: ענה הנך יפה
עיניך יונים[14] כיונה שהיא אוהבת[15] (בן) זוגה ולא תניחנו: ענתה הנך יפה
ב והיינו צריכין לערש רעננה ויהיו קורות בתינו ארזים שנשב בסתר (כי) אני
עתה בחוץ כמו חבצלת השרון: ענה אין את דומה לשושנת העמקים [שהיא
קרובה לקחתה] רק את דומה בין הבנות כשושנה בין החוחים: ענתה כאילן

---

[1] O. מהעלמות מתאוה ואומרת לך. [2] P. שם. [3] O. ג״כ.
[4] P. בנגדכך. [5] MS. אהליכם. [6] O. נאה. [7] P. וסבתי.
[8] O. מריבה עמי. [9] O. על. [10] O. למתג. [11] O. בצואר.
[12] P. לו. [13] O. להריח. [14] O. כיונים. [15] O. מכרת.

התפוח שהוא בגן כנגד עצים[1] כן דודי[2] וחמדתי לו: הביאני אל בית
היין ואשתכר[3] עמו ואלו היה זה בגלוי כמו הדגל אז הייתי אומ׳
לעלמות סמכוני באשישות היין רפדוני בתפוחים שאריחם ואוכלם[4] על
היין כמנהג החולה שיש לפניו אשישות משקה ותפוח ובסוף יהיה
שמאל[5] דודי תחת (ל)ראשי והייתי משבעת לעלמות שלא יעירוני מן
השנה [עד שיגיע עת חפץ האהבה]: וענין בצבאות כי הנשים דומות
להן[6] הלא תראה אילת[7] אהבים ויעלת חן דמה לאילה[8] וליעלה וזה
ענין השבעתי אתכם בדומות לכם כאלו אמ׳ השבעתי אתכם בכם:
כאשר עברו ימי הכרמים שבה אל ביתה וכאשר החלו האילנות[9] להציץ
אמרה קול דודי והוא דומה לצבי במרוצתו[10] מציץ מן החרכים אולי
יראני: ענה דודי ואמר לי את כמו יונה במקום גבוה ובסתר הראיני
את מראיך השמיעיני את קולך: [ענתה היא ו]אמרה לנערותיה
לכו *אל כרם[11] ושמרוהו מן השועלים כי דודי לי ואני לו הדומה[12]
לעפר הרועה בשושנים שריחו נודף: ואתה דודי עד שיפוח רוח היום
וזה יהיה אחר נטות[13] [ה]צללים שהוא חצי היום שוב אל מקומך:
ג הדוד הלך לדרכו: והנה היא בחלום הלילה אמרה על משכבי בלילות
רבים הייתי רואה שסבבתי בעיר[14] לבקש (את) דודי ושאלתי לשומרים[15]
את שאהבה נפשי הראיתם אותו והייתי רואה שמצאתיו: [ו]בהקיץ
הלכה לבקש [את] דודה ותמה ואמ׳ מי זאת עולה מן המדבר כתמרות
עשן מקוטרת הנה מטתו [שלשלמה] תמה איך[16] תלך לבדה והנה
שלמה המלך הוצרך לגבורים רבים שישמרו חשוקתו מפחד חוטפים פן
יחטפוה בלילה גם הוצרך לעשות אפריון וכל זה בעבור אחת מבנות

---

[1] O. עצי היער. [2] O. לדודי. [3] O. משתכר. [4] O. ואוכלת.
[5] P. שמאלו. [6] P. להם. [7] P. אילות. [8] P. לאילת. [9] O. האילנים.
[10] P. ממרוצתו. [11] O. לכרם. [12] P. הוא דומה. [13] O. נוס.
[14] O. העיר. [15] O. השומרים. [16] O. היאך.

ירושלם והכריז לעשות לו גדולה ושם עטרת מלכות בראשו כדי שיהיה[1]
ד נכבד בעיני חשוקתו ואת רעיתי יפה ממנה: ועדר העזים כשיהיה[2] בהר
יראה זה למעלה מזה: שניך. לבנות כעדר הרחלות הרחוצות: ושכולה.
אין שֶׁם שן[3] נשברת וכאלו הן תאומות: כחוט השני. אדום ודק:
וכנגד המגנים חלי הכתם שהם הקשורים: שני שדיך. יש להן[4] ריח
טוב [כשני עפרים שהם] רועים[5] בשושנים: וכאשר אמרת[6] אלי עד
שיפוח היום ע״כ הלכתי[7] אל הר המור לריח הטוב (אליך): ומה
אוסיף להלל אותך *כי את יפה כולה[8]: ועתה אתי באי מלבנון ולמה
תשורי אלי ממקום גבוה והפחדתיני לבא אליך כאלו שם מעון אריה:
והנה את חשובה כמו גן נעול שלא יוכל אדם להכנס אליו וכאלו נטעך
פרדס רמון עם *פרי כל[9] מגד מעורב עם כל מיני בשמים והענין
שנתחברו בך כל ריח ערב[10] וטוב ואת כמעין גנים באר מים חיים
שישיבו נפש עייפה: ענתה היא ואמ׳ עורי צפון יבוא דודי והענין שילך
דודי לגנו[11] ובעבור שיתעורר רוח צפון ודרום ויפיחו גני[12] [ויזלו בשמיו]
ה אז יבוא: והנה הלך והשתוקקה אליו אחר שאמ׳ (לה) באתי לגני
ואריתי מורי והאכלתי רעי וחברי והשקיתים עד ששכרו: והנה היא
ראתה בחלום תמונת דודה ואמ׳ אני ישנה אע״פ שאני ישנה לבי ער
וראיתי כאלו בא דודי: קול דודי דופק שראשי נמלא טל [בחוץ] והנה
נתעכב[13] מעט וחשבתי בלבי פשטתי את כתנתי ונפשי יצאה בדברו
אלי[14] [ו]הנה אלך לדרכי בעבור שהתעכבת ובהקיץ אמרה השבעתי מה
תגידו לו הגידו לו שחולת אהבה אני: דמה בת העין ליונים [שהם] על
אפיקי מים והן לובן העינים[15]: להייו. השער שיש[16] בשני קצוותיהן כמו

---

[1] P. שיהא. [2] O. באשר יהיה. [3] O. שאין. [4] O. להם. [5] O. הרועים; P. כרועים. [6] P. אמרה. [7] O. אלך לי. [8] O. וכולך יפה. [9] O. transposes. [10] O. רע. [11] O. אל גנו. [12] P. גנים. [13] O. התעכב. [14] O. אולם. [15] O. העין. [16] O. שהן.

מגדלות מרקחים: שושנים[1]. בטוב הריח: אצבעותיו גלילי זהב ודמה
השער שעליהן לתרשיש[2]: בטנו אזורה בבגד לבן מעולף בספיר
שהוא אדום והראיה זכו נזיריה משלג צחו מחלב [אדמו עצם מפנינים
ספיר גזרתם] ושם ספירים כמו פנינים כי דבריו כפולים ולבנת הספיר
(הוא) *מן לבנה[3] ולא *מן לובן[4] ומלת כמעשה ראיה ולא יתכן
ו שתתאר מעיו כי איננו ערום: דודי ירד לגנו. כמשמעו: ענה כאשר
ראה (אותה) יפה את כנדגלות המחנות[5] בעלות הדגלים והנה שערך
כעדר העזים ושניך כרחלים (ו)כפלח הרמון רקתך והענין[6] [הנה] אלה
אותות שאת [היא] רעיתי הראשונה ולא תתערבי באחרות[7] [כי אחת
את ואין דומה] כי הנה *המלך שלמה[8] יש לו ששים מלכות אבל
יונתי אחת היא ואפי׳ המלכות יאשרוה[9] ויתמהו ויאמרו מי זאת
הנשקפה כמו שחר: ואני ירדתי אל גנת אגוז לראות אם הנצו
הרמונים להתחבר[10] שם: ענתה לא ידעתי אנה היית[11] באי זה גן לכך[12]
ז נפשי שמתני במרכבות עם נדיב לבקשך והייתי שומעת אומרים לי כל
רואי[13] שובי שובי [השולמית] ועניתי להם מה תחזו בשולמית שיצאתם
[כולכם] לראותה כמחולת[14] המחנים [אשר תצאן] בשתי המערכות
כבא[15] המלך [וזה ענין המחנים]: ענה ואמר לה מה יפו פעמיך וקראה
בת נדיב כמו שאמר׳ [היא] מרכבות עמי נדיב: שררך. חגור ובאבנט
אבן יקרה עגולה כירח[16] שלא יחסר ועל זה הפירוש יהיה המזג בענין
אחר: בטנך. תראה כמו ערמת חטים שהיא[17] עבה [מ]למטה [ודקה
מלמעלה] וענין סוגה בשושנים המלבוש האדום [דתמר כי הערמה לא

---

[1] O. שושים. [2] P. בתרשיש. [3] O. מלבנה. [4] O. מלובן. [5] O. המונחות. [6] P. continues הזה. [7] O. באחרת. [8] O. transposes. [9] O. יישרוה. [10] O. שנתחבר. [11] P. הייתי. [12] O. לכן. [13] O. אוהבי. [14] P. במחולת. [15] P. בבא. [16] P. continues וטעם. [17] O. והיא.

היתה נראית כי שושנים סביבה]: צוארך כמגדל השן. לבן: ואחר שדמה עיניה לברכות שהן[1] רחבות דמה החוטם [למגדל] שהוא שוה בלי עוות[2]: כברמל. כעין [ברמל]: כארגמן. שהוא רך במשוש: [מלך אסור ברהטים.] וכל מלך היה מתאוה להיותו אסור וקשור בחבלי שערך [זה הענין הזכירו שרי קדר החושקים כמו *מה יפית ומה נעמת אין בעולם תענוג לנפש ולא דבר יפה ונעים כחשק[3]:] וי״א כי ענין ברהטים שדמה השער [זה תחת זה כדמות המים] ברהטים[4] וי״א כי מלך הוא הראש: ואחר שדמה אותה לתמר התאוה להיות עמה: בסנסניו. הם השדים: אמרה היא אני לדודי ועלי למלאת תשוקתו: ועתה לכה[5]
ח דודי נצא השדה כי לא נוכל להתחבר במדינה ומי יתנך כאח לי עד שאביאך בפרהסיא אל בית אמי והיא תלמדני היאך אשקך מיין הרקח: חזרה [ו]אמרה עתה נשלמה תאותי בהיותו שמאלו תחת לראשי והם ישנים: עוררה דודה ואמרה[6] לו מי זאת[7] עולה מן המדבר שבקשה דודה [ראשון] כאשר עשיתי אני ועוררתיך תחת התפוח שאנחנו לנים תחתיו להזכירך כי שמה חבלתך אמך והענין בעבור שהרתה תחת התפוח על כן ידמה ריחך לריחו: ועתה שימני [על לבבך] כחותם על ידך[8] ועל זרועך כחותם: איה דבר האחד מבני אמי שאמרו אחות לנו קטנה[9] מה נעשה (לאחותינו) ביום שידובר בה להנשא אם שמרה עצמה והיא חומה נבנה עליה טירת כסף והענין קשורים ואם [היא] דלת נצור עליה [לוח ארז] (ותהיה סגורה: היא אמרה) הנה אני חומה ושדי כמגדלות (בענין) שדים נכונו: אז הייתי בעיני אוהביי[10] כמוצאת שלום: (אמרה) כרם היה לשלמה [בבעל המון אמרה להלל נפשה ורוב אהבתה בדודה והענין כי] הנה שלמה

---

[1] O. שהם. [2] O. עולת. [3] Perhaps out of place. [4] P. לרהטים. [5] P. לך. [6] O. ותאמר. [7] O. ראה. [8] O. ימינך. [9] O. שמוה נוטרה איך היתה עיר קטנה continues. [10] O. החושד אותי.

המלך נתן כרמו לנוטרים ויקח בפרי הכרם [שהביאו לו הנוטרים] אלף כסף ואני[1] לא עשיתי כן רק כרמי (שלי) לפני אני אתענג בו[2] עמך ולא ארצה ממון [לא קרן ולא ריוח] *וקח אתה[3] שלמה (מימי) פרי כרמך וגם יקחו עוד מאתים הנוטרים: ענה ואמר לה את היושבת בגנים חברי הרועים באו והם מקשיבים לקולך השמיעיני ואמרי לי ברח דודי עד שלא ירגישו שאני עמך בתוך הגן:

✧ הפעם השלישית (יהידה מפורש על נתיבות המדרש) ✧

יש אומרים כי בנות ירושלם הם אמות העולם כענין ונתתי אתהן[4] (לך) לבנות [ולא מבריתך] וי״א כי בנות ירושלם [הם בנות המלאכים וירושלם היא בזבול והקרוב אלי שבנות ירושלם הם] בנות ממש והאם כנסת ישראל כאדם שמדבר עם מחשבותיו[5] כענין[6] יתברר לך מאי [זה] ספר כריתות אמכם וכמוהו וישבה ירושלם עוד תחתיה בירושלם ואומ׳[7] הודע את ירושלם והחל בהיותם במצרים כן החל שלמה מימי
א אברהם שהוא הראש: אמרה כנסת ישראל והחלה מאברהם ששמר[8] מצות השם והנשיקות היו שאמר וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי ויותר *התענג בעבודת[9] השם[10] (מ)היין והראה מפעלות אלהיו והשיב נפשות *ליראת י״י[11]: על כן עלמות אהבוך. [הוא] ואת הנפש אשר עשו בחרן: משכני. שיצא מבית אביו [ונמשך אחר המקום]: הביאני המלך חדריו. שגלה לו סודו והוליכו בארץ המקודשת[12] ובכל זה[13] שמח ובכל מקום קרא בשם י״י: שחורה אני (ונאוה). אח׳כ[14] ירדתי

---

[1] O. ששכרו אותי continues. [2] O. עמו. [3] P. יקח אותה. [4] Both MSS. אותם. [5] P. מחשבותו. [6] O. וזה הענין. [7] O. אמ׳. [8] P. ששמע. [9] O. התענוג בעבור דת. [10] O. continues נראה. [11] O. ליראה את השם. [12] O. המקדש. [13] O. זאת. [14] O. א״כ.

למצרים אע״פ[1] [ש]הייתי נאוה שדבקתי בשאר[2] המצות: ששזפתני
השמש. היא הגלות[3] וסבתו[4] בני אמי נחרו בי[5] שהיו * במצרי׳ רבים[6]
עובדי ע״ז וכן אמ׳ יחזקאל ואודע להם *בארץ מצרים[7] ואומ׳ להם
איש גלולי עיניו [השליכו] וגו׳ וימרו[8] בי ואחר[9] חזרו בתשובה כמו
וישמע אלהים את נאקתם וזהו הגידה לי עיקר מצותיך שאתה רועה
ולא אתערב עם המצרים: השיבה [ה]שכינה אם לא תדעי לכי בדרך
אבותיך וירעו בניך הנולדים על דרך השבטים: וכאשר חזרה בתשובה
אמרה [ה]שכינה לסוסתי [ברכבי פרעה] דמיתיך כנסת ישראל ששמרת
עול מצות ולא * סרתה מהדרך[10] על כן אתן [את] שכרך [ואייפך]
וכסף וזהב תוציאי[11] [עמך] ממצרים: אמרה כנסת ישר׳ זכור לי ברית
אברהם שהלך שמעו[12] בכל העולם כמו נרד והיה שם[13] כצרור המור:
שדי. הם התורות והמצות (שהיה) מלמד לאנשי דורו[14] [עד שהודו כי
אין כמו השם ית׳] כאשר לא ימצא כדמות[15] אשכל הכפר בעין גדי
שהוא[16] מגיד שבחו של שם[17]: ענתה השכינה עתה תתיפי בחרוזים נביאים
אשלחם אליך והם עיניך: אמר׳ כנסת ישראל הייתי[18] רוצה (במשכן)
ב לעבוד אותך[19] [ב]תחלה ואח׳כ[20] אבנה לך בית ארזים (רק) אני
כשושנה בעמק (שכל ה)עובר ירמסנה והפחד[21] שיעשו בי המצריים[22]
כלה: ענתה השכינה אני אשיתך כשושנה בין החוחים שלא יוכל אדם
לגעת אליה: אמרה כנסת ישראל הלא אתה אלי[23] ותדמה *בעין
מצרים[24] כתפוח ומתי יגיע הקץ שאשב בצלך ותביאני אל ארץ זבת

---

[1] O. ואע״פ. [2] O. בקצת. [3] O. continues מצרים. [4] P. וסבתי.
[5] O. continues וכלל. [6] O. transposes. [7] P. במצרים; O. בתוך ארץ מצרים. [8] P. ויסרו. [9] O. וא״כ. [10] O. סרת מן הדרך. [11] O. תוציא.
[12] O. שמו. [13] O. השכינה. [14] P. continues בכרמי עין כמ׳ שם.
[15] O. בדמות. [16] O. שהיה. [17] P. לשם. [18] O. אני.
[19] O. אותו, and continues במדבר לשמך. [20] O. וא״כ. [21] O. והפחידני. [22] O. המצרים. [23] P. אלהים. [24] O. כן.

חלב ודבש ורוב דגן ותירוש: ודגלו עלי. ואשמע דבריך: (ו)זהו סמכוני
באשישות כענין ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: בתפוחים[1].
* נסים שתראה לי[2] ונפלאות שיהיה[3] שמעם בכל הארץ: (שמאלו.)
עולות הבקר והערב: אמרו הנביאים לכנסת ישראל השבעתי [אתכם]
בצבאות שהם מותרות[4] לשחימה שלא תתעוררו עד שיגיע הקץ [כ]אשר
העתיקו חז״ל שיצאו בני אפרים קודם הקץ [וזהו ענין עד שתחפץ]
ונהרגו ועליהם נאמ׳ בדברי הימים ויתאבל עליהם אפרים אביהם:
וכאשר הגיע הקץ קול דודי: אחר כתלנו. [במקום ש]לא נוכל[5]
לראות(ו): משגיח. מן חלוני הרקיע כענין ראה ראיתי [את עני עמי]:
הסתיו[עבר]. קץ אברהם: הגשם. ימי השעבוד והטורח: הנצנים. משה
ואהרן: ועת הזמיר. שזמרו[6] על הים: וקול התור. שנכנס[ו] לארץ ישר׳:
התאנה. לקחת ממנה בכורים: (ו)הגפנים. לנסוך היין: יונתי. ענתה
השכינה אחר צאת ישראל ממצרי׳ דמיתיך בלכתך אחרי במדבר
ליונה בסתר המדרגה שהם העננים[7]: הראיני את מראיך. זהו ויאמינו
בי״י: השמיעיני את קולך. אז ישיר משה: אחזו לנו שועלים. הם
עובדי העגל: חזרתי בתשובה על יד השושנים הם הצדיקים: עד
שיפוח היום על הרי בתר. שאמ׳ כי לא אעלה בקרבך ומשה יקח
ג את האהל ונטה לו מחוץ למחנה: אמ׳ כנסת ישראל אז הייתי
במחשך בלילה ובקשתי השכינה שתלך בקרבי: השומרים. הם משה
ואהרן: וזמן מועט היה פחות משנה עבר עד שעלתה השכינה
בקרבי [ו]ירד(ה) במשכן ורצו להכנס לארץ ואמרו[8] הננו: אמ׳
להם [הנני] השבעתי אתכם: מי זאת עולה מן המדבר. כשנכנסה
לארץ הלך שמעה בכל העולם וזהו המור והלבונה וכאלו היא[9] במו

---

[1] P. בתפוחים. [2] O. שתראה לי נסים. [3] P. שיהא. [4] P. מותרין.
[5] O. אוכל. [6] O. שתזמרו. [7] P. הענבים. [8] P. ויאמרו. [9] O. היה.

מטתו שלשלמה שכל מיני בושם יש בה: *גבורים. הם רבבות[1]
שנכנסו לארץ מבן כ׳ שנה ומעלה [כאשר פקד אותם משה ואלעזר
הכהן]: אפריון. זה [ה]בית שבנה שלמה ומרוב הכלים של כסף
[ושל] זהב ששם במקדש[2] כאלו עמודיו[3] ורפידתו כסף וזהב [ומצינו
שטח הקירות כסף וזהב]: מרכבו ארגמן. דומה (לארגמן) בעין: תוכו[4].
ד הכהנים והלוים: צאנה וראנה. זהו ויקהלו אל המלך שלמה: שבחה[5]
השכינה כנסת[6] ישר׳ [ואמרה] הנך יפה רעיתי [הנך יפה]: עיניך
יונים. הם הנביאים: שערך. הם הנזירים *שהם מגדלים[7] שער:
שניך. אנשי מלחמה: שפתותיך. [הם] המשוררים: רקתך[8] כפלח
הרמון. כהניך הוא פעמון ורמון: [צוארך.] שרי הצבא: שני שדיך.
[שתי תורות] תורה שבכת׳ ותורה שבעל פה [כי השדים מוציאין
את החלב כענין לכו שברו ואכולו וגו׳]: דברי השכינה הם עד
שיפוח היום [הענין] אשב בהר המוריה כל זמן שלא ישתנה[9] היום
והענין מעשה (כנסת) ישראל: כולך יפה [רעיתי]. שומרת מצותי: אתי
מלבנון. הבאים לרגלים[10]: מראש שניר. אפילו מעבר הירדן: ממעונות
אריות. אפי׳ כשיבאו לחוג והם חוץ לארץ [בארץ ערלים הנמשלים
לאריות ולנמרים הכל יהיו באים] ולא יוכלו האומות למנוע אותם
ולהזיקם: לבבתיני. עשית רצון לבי על יד[11] אחד מהנביאים והוא
אליהו שהחזיר ישראל בתשובה: באחד ענק. הוא שבט יהודה (שמלכי
יהודה) היו *רוב מהם[12] חסידים[13]: מה יפו דודיך. גלגל ושילה ונוב
וגבעון ובית המקדש: וריח שמניך. עבודת השם ומעשים טובים:

---

[1] O. ששים גבורים הם ששים רבוא גבורים. [2] O. בבית המקדש.
[3] O. עמודותיו. [4] O. continues אז הרביץ מבחוץ. [5] O. השיבה.
[6] O. לכנסת. [7] O. שמגדלים. [8] Not in O., in P. misplaced before שני שדיך. [9] O. נשתנה. [10] O. לשלשה רגלים. [11] O. ידי. [12] P. transposes. [13] O. חסרים.

נופת[1]. טעמי תורה: וריח שלמותיך[2]. [טלית] וציצית: גל נעול.
[בנות ישראל] הצנועות: (מ)שלחיך עד[3] כל ראשי בשמים י״ב מנין[4]
כנגד [י״ב] שבטי ישר׳ והענין בנות כל השבטים: מעין גנים. טבילת
הטהרה: עורי צפון. כאשר התעוררה רוח הצפון ונשתנה היום תחת
שיפיחו בגן[5] ויזלו בשמיו היה הדבר הפוך והענין (שישראל) שנו
מעשיהם אז באה השכינה לגן[6] והענין עלתה למרום כדכתי׳ [אלכה]
ואשובה אל מקומי: וענין ויאכל פרי מגדיו רמז למלאכת המשכן
ה והענין יתענג בשבתו עמהם כתענוג האוכל פרי מגדי׳: אמרה השכינה
באתי לגני שבתי למקומי למעלה אחר שקבלתי נסוך היין ולחם הפנים
והבכורים והיו ישראל שמחים ואוכלים שלמים והענין למה לי רוב
זבחיכם יאמר י״י שבעתי עולות אלים [בענין כי לי כל חיתו יער ואלו
הוצרכתי יש לי הכל]: אני ישנה. אמרה כנסת ישראל אע״פ שגליתי
לבבל לבי ער עלי ולא עבדתי ע״ז: קול דודי דופק. על יד הנביאים
שיבנו הבית ויצאו מבבל: שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה.
מדמעות [כנסת] ישראל [בענין] בכה תבכה בלילה: אמר׳ כנסת
ישראל בעבור שנתאחרתי[7] לבנות [הבית] ולא היו מעשי נאים הוכיחני
על ידי חגי הנביא [וזכריא בן עדוא]: מן החור. מחלון[8] [של] רקיע:
קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור. והעני׳ שברו[9] היה טוב
(ולא תוכו ע״כ) דודי[10] חמק עבר אחר שהבטיחני[11] שידור בקרבי
על יד זכריא[12] ושכנתי בתוכך: נפשי יצאה בדברו. כאשר אזכור[13]
בדברו עמי: מצאוני השומרים. מלכות יון הרשעה: נשאו את רדידי.
שמנעו ישראל לשמור רוב המצות: השבעתי אתכם. כאומרת מי יגיד

---

[1] O. נטות. [2] P. שמלותיך. [3] O. עם. [4] O. מעין.
[5] O. גניו. [6] O. בגן. [7] O. שהתאחרתי. [8] O. מן חלון.
[9] O. שבה. [10] O. ודודי. [11] O. שהבטיח בי. [12] P. זכריה.
[13] O. איחר.

לשבינה מה שסבלתי על שמו: וכל מה שספר שלמה מתחלת[1] דודי
צח ואדום עד זה דודי מעשה השבינה כי מחשבת לא תכילנה אף כי
עין תשורנה לכן ספר מפעליה והם יודו עליה: צח. מעשיו (זכים
ל)ישרים: ואדום. כאש אוכלה לרשעים [כענין מדוע אדום ללבושך]:
דגול. אלף אלפים[2] ישמשוניה: ראשו כתם פז. כסא כבודו: קוצותיו
שחורות. ענן וערפל סביביו: עיניו[3] [ז׳] שרי מלאכיו כדברי[4] זכריא על
אבן אחת שבעה עינים ואמ׳ שבעה אלה (עיני י״י) המה[5] משוטטים
בכל הארץ: לחייו. [הם שני] שרי הפנים: שפתותיו. הם שלוחיו עושי
דברו המדברים עם נביאיו כמו גבריאל (ו)לבוש הבדים: ידיו גלילי זהב.
הם הגלגלים הם השמים: כתרשיש. הכוכבים: מעיו. אפודת[6] הגלגל
העליון והוא הקו (הרחב) האמצעי: ספירים. הם המזלות: שוקיו. [הוא]
האש והאויר: על אדני פז. היא הארץ כמו על מה אדניה הטבעו:
מראהו כלבנון. מי שיכנס בלבנון יראה אילן יפה וחשוב שאין למעלה
ממנו ולא ימצא כמהו עד שיראה *יותר נאה ממנו[7] ויפלא בעיניו כן
מעשה השכינה: בחור כארזים. שהן[8] על (ה)מים שלא יבטלו[9] מעשיו
כענין[10] חדשים לבקרים (רבה אמונתך): חכו. תורותיו ומצותיו הנחמדים
מזהב [ומפז רב]: וכבר הזכרתי שבנות ירושלם [הם] מחשבות בני[11]
ו ישר׳: ירד לגנו. עלה למרום להיות עם הצדיקים שהם משרתיו למעלה:
אמרה [ה]שכינה אחר שחזרת בתשובה ובקשת אותי עתה תשובי
*למלכותך כבראשונה[12] וזה על זמן בני חשמונאי שמאותן[13] הימים
מלכו[14] ישראל: עתה תהיי עוד יפה ויפחדו ממך אומות העולם לכן
*יפסקו ממך נביאיך[15] זהו [ענין] הסיבי עיניך לכן ישובו נזיריך ואנשי

---

1 O. מתחלה. 2 O. אלפין. 3 O. ענינו. 4 O. בדברי. 5 O. הם. 6 P. אפדות. 7 O. אחרים יותר נאים. 8 O. שהם. 9 O. יכלו. 10 O. בענין. 11 O. בנסת. 12 P. במלכות כמו בראשונה. 13 P. שתאוותן. 14 P. למלכות. 15 O. נביאיך יפסקו ממך.

מלחמתך: ששים המה מלכות. הם אלופים שהיו בשעיר: ושמני׳
פילגשים. נח ובניו (וכן הם במספר): ועלמות. בני ישמעאל: אחת
היא. שלא נתערבה[1] באומות העולם: מי זאת הנשקפה. היתה כנסת
ישראל משובחת עד שנכנסה שנאת חנם ביניהם וזהו הענין [ש]אמרה
כנס׳ ישר׳ לא ידעתי כאומרת לא הרגשתי עד שגרמתי לעצמי וזהו
נפשי שמתני להיות עמי שהוא[2] נדיב מרכבות[3] לאומות[4] העולם הפך
ואתה על במותימו תדרוך: והשכינה אמרה אל גנת אגוז ירדתי
ו[ה]ענין שעליתי[5] למרום עד שתפרח הגפן והענין[6] עד שיעשו ישר׳
*הנמשלים לגפן[7] מעשים [טובים ו]נאים וענין אגוז [שהוא פריו גנוז]
והענין שלא יראה נסיו בגלות ואל תתמה ש(י)אמ׳ ירדתי כי הנה
מצאנו וירדתי על ההרים: אמרה השכינה אע״פ שמרדת[8] ואתה
בגלות תשובי עוד ויתמהו כל העולם ממך ויצאו לקראתך במחולות:
ז מה יפו פעמיך. כשתלכי לארצך: חמוקי ירכיך. כמו שוק על ירך
רגלים ופרשים: שררך. סנהדרין[9] גדולה הנמשלת לחצי גורן עגולה:
אל יחסר המזג. זה התורה הנמשלת ליין: בטנך ערמת חטים.
סנהדרין[10] קטנה: סוגה בשושנים. רוב הצדיקים: שני שדיך. התורות:
צוארך. ראשי[11] הצבא: עיניך. הנביאים שהיו בתחלה בחשבון עתה
יהיו רבים: (אפך. הוא הכהן הגדול) כענין ישימו קטורה באפך: ראשך.
[הוא המלך המשיח שהוא מבני דוד: ודלת ראשך.] משיח בן יוסף:
מלך אסור. רמז שהוא משיח בן דוד אסור עד שיגיע הקץ כי ביום
ש(נ)חרבה ירושלם נולד: מה יפית. אז[12] במעשייך: זאת קומתך.
[זש״ה ועמך כלם צדיקים] אז ירבו [ה]צדיקים צדיק כתמר יפרח:

---

1 O. התערבה. 2 O. שהיה. 3 O. במרכבות. 4 O. למלכי אומות. 5 O. שעלתה. 6 O. והפירו׳. 7 O. הנמשלין לגן. 8 O. שחזרת מרכבות. 9 O. סנהדרי. 10 O. סנהדרי. 11 O. שרי. 12 O. את.

ושדיך. [הם] בעלי תורה שיתנו פרי [אמריה]: אמ׳ השכינה אז אבא בחבורת הצדיקים: ויהיו נא שדיך. אז יקיימו כל המצות: וריח אפך. אז ישרתני כהן גדול: וחכך. המשוררים: אני לדודי. אמרה כנסת ישראל בבוא הקץ: לכה דודי נצא השדה[1]. והענין ירושלם [כענין מצאנוה בשדה יער: נלינה בכפרים. כענין פרזות תשב ירושלם:] נשכימה לכרמים. וקודם זה תראה[2] שחזרו ישראל בתשובה: וזה ענין [אם] פרחה הגפן שם בירושלם אעבוד[3] (את השם) בפרהסיא: הדודאים נתנו ריח. יתחברו מעשה כנסת ישראל הטובים עם מעשה אבות(יהם)
ד הקדמונים: (מי יתנך כאח לי. אמ׳ כנסת ישראל למשיח[4] מי יתנך כאח לי ואמצא אותך) ואדבק עמך: אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני. [בית אמי היא ירושלם וענין תלמדני] שתלמדני [ה]מצות ואשמח עמך באשה *ששותה יין[5] עם בעלה: שמאלו. אז תשוב עולות הבקר והערב: השבעתי אתכם. אמ׳ שלמה לכנסת ישראל השבעתי אתכם שלא תעוררו עד שיגיע הקץ שלא תסתכנו[6] בנפשותיכם: מי זאת עולה. אז יאמרו אומות העולם על כנסת ישראל כשתעלה[7] ממדבר העמים עם המשיח: והיא אומרת לו תחת התפוח עוררתיך והטעם אני עוררתיך בדבורי ותפלותי הולידוך[8] כענין שנ׳ תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו: ואח׳כ[9] תאמר כנסת ישראל לשכינה שימני כחותם על לבך והענין שלא תסור *מאחרי השכינה[10] לעולם: מים רבים. אלו יתקבצו כל *אומות העולם[11] לא יוכלו להזיק לכנסת[12] ישראל: אחות לנו קטנה. כשיעלו ישראל אז יאמרו זה לזה אחות לנו קטנה והם ב׳ שבטים וחצי *שאלו גלו[13] בתחלה שנ׳ כעת [הראשון]

---

[1] P. continues כל זה אמר הנביא אני מקוה עד שנוראנו לכה דודי. [2] P. תראו. [3] O. ואעבוד. [4] MS. למשה. [5] O. ששבה. [6] P. תסכנו. [7] O. בשתעלו. [8] O. הוליכוך. [9] Both MSS. וא״כ. [10] O. transposes. [11] O. האומות. [12] O. לבני. [13] O. שגלו.

הקל ארצה זבולון [וארצה נפתלי וגו׳]: ושדים אין לה. שמא אין לה[1] תורות[2]: ביום שידובר בה. שתעמוד בדין: אם חומה היא. אם שמרה עצמה כמו חומה [ולא יצא מן הדת] נבנה לה מקום [וטירות מלאות כסף] ונלך בשבילה: ואם דלת היא. עיר פרוצה אין (לה) חומה [שלא שמרה המצות] נסגור עליה שלא תבא עלינו: אז ענתה היא ואמרה אני חומה [שומרת דתי הייתי] ושדי שהן[3] התורות שמרו אותי אז תהיה בעיני השכינה כמוצאת חן: כרם היה לשלמה. בענין כי כרם י״י צבאות *בית ישראל[4] והענין *כי שלמה[5] מלך על כל ישראל [וזה ענין בבעל המון שכל ההמון היה שלו]: נתן את הכרם לנוטרים. הענין שהוא סבב שתחלק המלכות ולא נתן[6] לבניו ירושה כי אם ב׳ חלקים מי״ב והם יהודה ובנימין: איש יביא בפריו אלף כסף. זה ירבעם בן נבט שהיו לו *י׳ חלקים[7]: כרמי שלי. (תאמר כנס׳ ישר׳ כרמי שלי) הענין שכל השבטים ישובו להיות יחד[8]: האלף לך שלמה. [ענין] שלמה הוא (ה)מלך המשיח ונקרא כן[9] בעבור היותו ממשפחתו [ו]כמהו ודוד עבדי נשיא להם לעולם והענין אז ישובו *הי׳ שבטים[10] לך שלמה שאתה מלך המשיח וגם[11] ישובו המאתים שהיו לנוטרים [את פריו] שהשאיר שלמה לבניו: היושבת בגנים [חברים מקשיבים]. אז תאמר [ה]שכינה לכנס׳[12] ישראל את[13] היושבת במקדש בית עולמים הדומה לכסא הכבוד כענין כסא כבוד מרום מראשון [מקום מקדשנו]: חברים מקשיבים. הענין שהמלאכים מתאוים לשמוע שיריך[14] החדשים כענין (שנ׳) שירו לי״י שיר חדש ועוד (כי) ביום ההוא יושר השיר הזה (לי״י): גם אני מתאוה לשמוע *הוד קוליך[15] וזה ענין השמיעיני[16]: ברח

---

[1] O. להם. [2] P. פירות. [3] O. שהם. [4] O. וגו׳. [5] O. ששלמה. [6] O. אתן. [7] O. שבטים; MS. has ז׳ חלקים. [8] O. אחד. [9] O. שלמה. [10] O. השבטים. [11] O. ואז. [12] O. לבני. [13] O. אז. [14] P. שירים. [15] O. קול הודיך. [16] O. השמיעה.

p. 9, l. 8. (הנה). B. omits.
l. 9. גחליה . . . כמו. B. כמו גחליה כמו ולחומי רשף; השי״ן B. omits.
l. 10. כמו. B. מגז׳.

CORRIGENDA.

p. 3, l. 2. שאפרוש דברים. Read with B. אפרוש דבריו.
l. 5. חקתי. Read with B. חקותי.
p. 4, ll. 13–15. Omit O. additions.
p. 5, ll. 1, 2. זהב . . . כי. Read with B. בספר אחר והוא מתג.
p. 7, l. 2 from bottom. רז״ל . . . וטינוף. Read with B. קדמונינו ז״ל לכלוך וטנוף וגאול.
p. 8, l. 2 from bottom. עגול. Read with B. כלי עגול.
p. 10, l. 14. Omit O. addition.
p. 15, l. 10. כזבול?
p. 17, last word. כמו?

ADDENDA.

p. ix, l. 27. Wolf (*Biblioth. Heb.* i. 78) has wrongly attributed to Ibn Ezra a Leyden MS. commentary on the Canticles by a Rabbi Ezra. See Steinschneider's Leyden Catalogue (Warn. 32).
p. 5, l. 2. מסבי{ו}. O. במסבי.
p. 7, l. 2. ישפוט. MS. ישכון.
l. 1 from bottom. ונעל הדלת. MSS. ונעל את הדלת.
p. 21, l. 7. ואתה. MSS. ועתה.
p. 22, l. 1 from bottom. בעת [הראשון]. MSS. בעת [הראשנה].

דודי. אמרה כנסת ישראל אם תתאוה לשמוע שירי רד אלי [וברח] ממקום חבריך הם[1] המלאכים המשרתים [לפניך] ובא אל הרי הבשמים [הם] הררי ציון ששם צוה י״י את הברכה חיים עד העולם:

(נשלם[2] פי׳ שיר השירים, שבח לעשה אורים:)

---

[1] O. שם. [2] MS. נשלמה; O. ends thus:

סויים פי׳ שיר השירים כשלשה פנים מזהירים:
ביארו רב אברם בנו עזרא בעז די שריה עמיה נהורא:
אמריו פנינים מזהירים בכתם פז וספירים:
שפתיו שושנים לשונו כחבצלת השרונים: